

Osman Gazi'nin Hanımları ve Çocukları

Vedat Turgut*

(ORCID ID: 0000-0001-7552-4704)

Makale Gönderim Tarihi

07.12.2019

Makale Kabul Tarihi

26.12.2019

Özet

Osman Gazi'nin evlendiği hanımlar ve bunlardan doğan çocukları ile ilgili kroniklerde verilen bilgilerle bazı Osmanlı vakfiyelerinden sağlanan bilgilerin birbirleriyle çok fazla örtüşmemesi, konunun muallakta kalmasına sebep olmuş görünmektedir. Osman Gazi'nin eş(ler)inin ismi, bu hanımların babalarının isimleri ve kimlikleri ile çocuklarının hayatı ve soyu-nesebi hakkındaki tartışmalara bir katkı sunmak amacıyla kaleme alınan bu çalışmanın, daha evvel ortaya konulmamış bazı belgeler ışığında, konuya belirgin bir derinlik katacağı umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osman Gazi, Malhun/Bala Hatun, Ömer Bey, Şeyh Ede-Bali, Osman Gazi'nin çocukları

Osman Ghazi's Wives and Children

Abstract

One can see some information about wives whom Osman Ghazi married, and his children both in chronicles and in Ottoman endowment deeds (vakfiye). Yet, it is seen that they do not match with each other. This causes an uncertain situation. It is hoped that this study, which is written to contribute to the discussions on the names of Osman Ghazi's wives, those of fathers of these wives, and on lives and lineage of his children, will clarify that uncertainty in the light of some documents never before published.

Keywords: Osman Ghazi, Malhun/Bala Hatun, Omar Bey, Sheikh Edebalı, Osman Ghazi's children.

* Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, vedat.turgut@bilecik.edu.tr.

1- Hanımları

Osman Gazi'nin kaç eşinin olduğunu bilmemiz mümkün olmamakla beraber, Osmanlı kronikleri, onun Şeyh Ede-Bali'nin kızı Malhun Hatun ya da Rabia Bala Hatun ile evlendiğine dair bilgileri tekrarlayıp dururken¹, Şerefüddin Mukbil Paşa vakfiyesinden Malhun Hatun'un babasının adının Ömer Bey olduğu anlaşıldığından beri, Orhan Gazi'nin validesinin Şeyh Ede-Bali'nin kızı olmadığı modern tarihinin ortaya koyduğu en önemli noktalardan olarak kabul edildi. İ. H. Uzunçarşılı, Osman Gazi'nin hem Şeyh Ede-Bali'nin kızıyla hem de kimliğini teşhis edemediği Ömer Bey'in kızıyla evlenmiş olabileceğini önermiştir. Yine Osmanlı kroniklerinde Osman Gazi'nin Alaüddin Ali Paşa ve Orhan Gazi adında iki oğlunun olduğu belirtiliyorken, aynı vakfiye belgesinden yola çıkılarak Çoban Bey, Pazarlu Bey, Hamid Bey, Melik Bey ve Savcı Bey adlarında oğullarının olduğu ve bunlara ayrıca Fatma Hatun adında bir de kızının eklendiği anlaşıldı. Yine bir mülknâme kaydı dolayısıyla Ferzend (oğul) adında birinin de Osman Gazi ile ilişkisinin olduğu anlaşılmışsa da bu kişinin Pazarlu Bey ile aynı kişi olduğu, F. M. Emecen tarafından doğru bir şekilde ortaya konulmuştu. Melik Bey'in de

¹ "Oğul, Osman! Sana müjde olsun ki Hak Teala sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun ve benim kızım Malhun Hatun senin helalin oldu". Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman-Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Atsız Neşri), İstanbul 2011, s. 20. "Ya Osman! Müjdegânî olsun. Sana ve senün evladına kim Hak Teala salatınat virdi ve mecmu'-ı alem evladının zill-ı himâyetinde ola ve hem kızum Malhun Hatun sana helal oldu". Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, I, (Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1995, s. 82-83. "Şeyh dedi, Ey talihi, bahtu parlak civan; sen çoluğunla çocuğunla oldun hakan; muştular sana ki bundan böyle han oldun; tuğ ve sancak çeri sahibi sultan oldun, bu düş oldu bana güveyliğine berat; diyerek ona eyledi bunu nasihat". Hoca Sadeddin Efendi, *Tacüt-Tevârih*, I, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992, s. 30. "Ey, yiğit! Düşünün tabiri budur ki bir oğlun ola, adı Osman ola. Benim dahi bir kızım ola, Rabia adlı. Benim kızımı senin oğlun Osman'a vereler. O kızdan Osman'ın birçok oğlancıkları ola ve onun nesli babadan oğula padişah olalar. Müjdeler olsun sana ve nesline ki padişahlık verildi, mübarek olsun... Vezir Abdülaziz sancak getirdikte Şeyh Ede-Bali'nin kızını da beraberinde getirmişti. Rabia Hatun'u Osman Gazi'ye nikah edip verdi". Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, (Haz. Atsız), İstanbul 1972, s. 25. Hadidî de eserinde Şeyh'in kızının adının Rabia olduğunu belirtir. Bkz. Hadidî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991, s. 30-32. Ayrıca bkz. İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, I. Defter, (Yay. Haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991, s. 72-73; Celâlîzâde Sâlih Çelebi, *Hadîkatü's-Selâtin*, (Haz. H. Yüksel-H. İbrahim Delice), Ankara 2013, s. 30-31; İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I, (Haz. M. Karataş-S. Kaya-Y. Baş), Ankara 2008, s. 104-105; .

isminin bir unvan olması hasebiyle diğer oğullarından biriyle aynı kişi olabileceği düşünülmüş ve bu kişinin Melek Hatun adında bir kızının olduğu tespit edilmişti. Ancak bunların Osman Gazi'nin hangi eşinden doğduğu hakkında bilgi edinmek mümkün olmadığı gibi, Ertuğrul Gazi'nin dünürü olması hasebiyle çok önemli bir tarihi kişilik olduğu açık olan Ömer Bey'in kimliği de tespit edilememiştir. Dahası, Osmanlı kroniklerinde Orhan Gazi'nin vezirliği görevini üstlenen kişinin, kardeşi Alaüddin Paşa olduğu belirtilmişse de arşiv kaynaklarında adı geçen Alaüddin Paşa'nın "Kemalüddin oğlu" olarak kaydedilmiş olmasından dolayı, ilk vezirlerden olan bu kişinin farklı bir Alaüddin Paşa olduğu anlaşılmış, hatta İmber, kroniklerde Orhan Gazi'nin kardeşi olarak sunulan Alaüddin Paşa'nın hayalî bir kişilik olduğunu iddia edecek kadar ileri gidebilmişti².

Bu çalışma, Kocaeli Sancağı evkâf defterinde bulunan bazı vakıf kayıtlarından hareketle, yukarıdaki sorunsallardan önemli bir bölümüne çözüm sunabilmek amacıyla kaleme alındı. Öncelikle Uzunçarşılı'nın önerdiği biçimde Osman Gazi'nin hem Şeyh Ede-Bali hem de Ömer Bey'in kızıyla evlenmiş olabileceğini kabul ile işe başlamak yerinde olacaktır³. Ömer Bey'in kim olabileceğini tespit edebilme meselesi, Osman Gazi zamanında adına vakıf yapılmış olan "Ömer" isimli şahıslara bir göz atarak halledilebilecek kadar basit görünmemektedir. Aşağıda incelenecek olan arşiv belgelerinin, tarihî kaynaklarda yer alan fakat ayrıntı olarak kalmış bazı önemli bilgilerle beraber ele alınması gerekmektedir. Bunun için bazı tarihi verileri hatırlayarak devam edebiliriz:

1- Taşköprülüzâde, günümüzde Şeyh Ede Bali Türbesi'nde medfûn bulunan Molla Hattab bin Ebu'l-Kasım el-Karahisarî'nin bir

² İ. H. Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", *Bellekten*, C. 5, S. 19, (Temmuz 1941), s. 277-288; aynı makale için bkz. Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", *Osmanlı Hanedanı Üstüne İncelemeler-Seçme Makaleler 2*, İstanbul 2012, s. 37-49; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 2015, s. 105; F. M. Emecen, "Orhan Bey'in 1348 Tarihli Mülknâmesi Hakkında Yeni Bazı Notlar ve Düşünceler", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2012, s. 297-308; Halil İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İstanbul 2010, s. 24; Vedat Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, V, Kocaeli 2019, s. 439-440.

³ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, s. 105.

Matûridî şeyhi olduğunu, Ömer en-Nesevî'nin "Matûridî Akâidi"ne dair yazdığı bir esere şerh yazması dolayısıyla ima eder⁴.

2- Orhan Gazi zamanının önemli ilim adamlarından olan Alaüddin Esved'in tam adı Alaüddin Esved bin Ömer el-Karahisarî'dir⁵.

3- Hem Alaüddin Esved'in hem de Malhun Hatun'un baba isimleri Ömer'dir⁶.

4- Hamidoğulları Beyliği'nin isim babası olan Seyfüddin Hamid Bey'in babasının adı, Tokat'ta yaptırdığı köprünün kitâbesinde "Ebu'l-Kasım Bey bin Ali et-Tûsî" olarak geçer. Oğluna İlyas adını vermesinden dolayı, Baba İlyas bin Ali el-Horasanî ile bir sıhriyeti olduğu düşünülmüştür. İlyas Bey'in oğlunun adının Dünder Bey olması ise, Ertuğrul Gazi'nin kardeşi Dünder Bey'i akla getirir. Dikkat edilirse, Hamid Bey'in ve Molla Hattab'ın baba isimleri aynıdır⁷.

5- Osman Gazi, liderlik mücadelesine giriştiği amcası Dünder Bey'i alnından bir okla vurarak katletmiştir⁸.

Bu veriler göz önüne alındığında, Molla Hattab'ın asıl adının Ömer olduğu, kızını Osman Gazi'ye verirken, Ertuğrul Gazi'nin kardeşi Dünder'in kızını da Ömer Bey'in kardeşi Hamid Bey'in kendi oğlu İlyas Bey'e aldığı fikri, kolayca bir tarafa atılabilecek bir fikir değildir. Dünder Bey'in ölümüne mâl olacak başına buyruk hareketlere, dedesi Dünder Bey'in Osman Gazi tarafından öldürülmesinden sonra giriştiği söylenebilir. Ömer Bey'in Baba İlyas'ın yeğeni olduğu, Hamid isminin de Evhâdüddin Kirmânî'ye olan merbutiyetle ilgili olduğunu düşünmek için elimizde son derece önemli gerekçeler bulunur. Şu halde Osman Gazi'nin iki kayınpederinin de aynı türbede medfûn bulunduğunu söylemek mümkündür. Malhun Hatun'dan doğan Orhan Gazi'nin ilk

⁴ Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fi Ulemai'd-Devleti'l-Osmâniyye-Osmanlı Bilginleri*, (Çev. M. Tan), İstanbul 2007, s. 23-24; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", 391, 421, 441-442.

⁵ Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku's-Şakaik, Şakaiku'n-Nu'maniyye ve Zeyilleri*, (Nşr. A. Özcan), İstanbul 1989, s. 29; Ahmet Özel, "Alâeddin Ali Esved", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 319; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 441-442. Afyonkarahisarlı olduğu yönündeki algı yanlış olup, "Karahisarî"den maksat Kayseri'deki Develü Karahisarî'dir.

⁶ Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 391, 441.

⁷ Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 391, 441; Turgut, "Hamidoğulları ve Tekeoğulları'nın Menşe'i ve Vakıfları", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, V. 46, (December 2016), s. 404-406.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 103-104; İnalçık, *Osmanlı Sultanları*, s. 31.

veziri olarak adı zikredilen Alaüddin Paşa, Malhun Hatun'un kardeşi olan Alaüddin Esved olmalıdır. Vakfiyedeki kaydı gözönüne aldığımızda Ömer Bey'in Kemalüddin unvanını kullandığını ve Oruç Bey tarihinde de Abdülaziz şeklinde anıldığını söylemek mümkündür⁹.

2- Oğulları

Osman Gazi'nin oğullarından Savcı Bey'in erken bir yaşta vefat ettiği tahmin edilmektedir. 1305 yılında Konya'ya doğru yola çıkan bir ordunun başında bulunduğu bilgisi dışında hakkında bilgi bulunmayan Savcı Bey'in Umur Bey adında bir oğlunun olduğu ve Osman Gazi'nin bu torununun Germiyanoglu Süleyman Şah'a kızını verdiği, bu kızdan da II. Yakub Bey'in dünyaya gelmiş olabileceğine daha önceki çalışmalardan birinde değinilmişti. Süleyman Şah'ın Mevlana'nın torunu Mutahhare Hatun'dan doğan kızı Devlet Hatun'u Yıldırım Bayezid'e verirken, Kula haricindeki beylik topraklarını Devlet Hatun'la beraber Osmanlılara vermesinin sebebi de bu olmalıdır. Devlet Hatun'un Musa Bey ve İsa Bey'in annesi olduğu kabul edilmekle beraber, Çelebi Mehmed'in annesi olmadığı iddia edilmiş olsa da vakfiye kaydı, Devlet Hatun'un Çelebi Mehmed'in annesi olduğunu açık bir şekilde ortaya koyar. Vakfiyede Devlet Hatun'un babasının adının Abdullah olarak verilmiş olması, onun devşirme olduğunu düşündürmüştü de baba isimlerinin bu şekilde kaydedilmiş olmasının devrin anlayışı gereği olduğuna yönelik pek çok örnek vardır¹⁰.

Pazarlu Bey'in adı, Pelakanon Savaşı'nda Osmanlı ordusunun başındaki kumandan olarak Kantakuzen'in eserinde zikredildiği malûmdur. Bu savaşta görev yapan Pazarlu Bey'in Alaüddin Ali Paşa ile aynı kişi olma ihtimali üzerinde ihtiyatla durulmuştur. Gerçekten de

⁹ VGMA, D. 590, s. 207/181; VGMA, D. 1891, s. 2/1; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 391, 420, 441-442; Turgut, "Hamidoğulları ve Tekeoğulları'nın Menşe'i ve Vakıflarına Dair", s. 404-406; Yanko İskender Hoçi, "Şehzade Halil Sergüzeşti", *TOEM*, II/VII, s. 436-445; İhsan Uludağ, "Osman Gazi'ye Dair Mühim Bir Vesika", *Uludağ*, S. 26, (Bursa 1940), s. 61-68; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 126; H. Basri Öcalan-Sezai Sevim-Doğan Yavaş, *Bursa Vakfiyeleri*, I, Bursa 2013, s. 24-29.

¹⁰ VGMA, D. 746, s. 58/27; Turgut, "Germiyanogulları'nın Meneşi, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. III, S. 5 (Şakarya 2017), s. 1-99; Uzunçarşılı, "Osmanlı Devleti'nin İlk Devirlerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi", *Belleten*, XXI/81, (Ankara 1957), s. 185-188; M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001, s. 7-8.

ikisinin aynı olması evkâf belgeleri dikkatlice incelendiğinde pek mümkün görünmez. Vakıf kayıtları, Pazarlu Bey'in Osmanlıların Kocaeli'den Marmara kıyılarına ve Karesi Beyliği'nin ilhakından sonra Karesi bölgesinde askerî ve idarî faaliyetler içerisinde bulunduğu dair işaretler barındırır. Osman Gazi'nin bir kayıтта Ferzend/oğul olarak geçen oğlunun, Pazarlu Bey ile aynı kişi olma ihtimaline daha önce Emecen tarafından değinilmiştir. Ferzend ile Pazarlu'nun aynı kişi olma ihtimalini, oğullarının aynı ismi taşımaları kuvvetlendirir. Bilindiği üzere Ferzend adındaki kişiye yapıldığı anlaşılan M. 1348 tarihli temliknameye göre, Pambucak adlı yer Ferzend'e verilmiş, Ferzend de Orhan Gazi'ye taylarıyla beraber 18 kısarak, Süleyman Paşa'ya iyi bir katır ve bir tazı at, Murad Bey'e bir doru ve bir al at, Halil Bey ve İbrahim Bey'e birer at, Hacı Paşa'ya bir kırmızı kemha ve bir hassülhas hediye etmiştir. Bu temliknamenin şahitleri arasında Timurboga, Vezir Hacı Paşa, Sinanüddin Fakih, Bahadır ve Yusuf, Umuroğulları'ndan Nusret Bey ve Kara Timurtaş Paşa ile aynı kişi olması muhtemel olan Taştemür Ağa yer alır. Tahrir defterinde bu belgede temlik edilen yerin tedavülleri hakkında bilgi bulmak da mümkün olabilmıştır. Buna göre, Ferzend'den sonra oğlu Hacı Murad'ın tasarruf ettiği köy, Murad'ın oğlu İsa tarafından Lala Yörgüç Paşa'ya satılmıştır. Yörgüç Paşa'dan oğlu Yunus Bey'e intikal eden köy, Yunus'tan kızı Hadice Hatun'a geçmiş, adı geçen hatun da köyü Kapuağalığı'ndan Tırhala Sancakbeyliği'ne yükselen Hüseyin Ağa'ya satmış, Hüseyin Ağa da İstanbul'da bina ettirdiği camiine vakfetmiştir. Buradaki bilgileri Kirmastı'daki Hamza Bey Zaviyesi'ne dair vakıf kaydındaki bilgilerle beraber ele almakta fayda bulunur. Kirmastı'ya bağlı Ateri Köyü'ndeki zaviyeye vakfedilen Karacalar ve Yalakkaracalar köylerine dair kayıtlarda, Pazarlu Bey'in Murad Bey, Murad Bey'in de Hamza Bey ve Bali Bey adlarında oğullarının olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan Hamza Bey'in de Mehmed Çelebi adında bir oğlu olduğu tespit edilmiştir. Buradaki vakıf kaydında "evladın münkariz olduğu" belirtilmektedir. Buradan Pazarlu Bey'in Ferzend ile aynı kişi olduğu, Murad Bey adındaki oğlunun İsa, Bali ve Hamza adlarında üç oğlunun olduğu, bunlardan sonuncusunun da Mehmed Çelebi adında bir oğlunun bulunduğu, son tahlilde evlâdın inkıraza uğradığı sonucu çıkarılabilir. Pazarlu oğlu Murad Bey'in Orhan Gazi'nin dünürü olan Kızıl

Murad ile aynı kişi olabileceği düşünülmüşse de bu konu aşağıda Melik Bey kısmında ele alınacaktır¹¹.

Pazarlu Bey'in Karesi Sancağı'nda da faaliyet gösterdiği anlaşılıyor. Ancak buradaki Pazarlu Bey'in Karesioğulları'ndan olma ihtimali de vardır. Buradaki kayıtlardan Pazarlu Bey'in Sultanşah adında bir kızıyla Seyyid Mehmed ve Yusuf adlarında iki oğlunun olduğu anlaşılır. Burada adı geçen Pazarlu Bey'in İlyas Bey kızı Ulu Hatun ile evli olduğu da vakıf kayıtlarında gösterilmektedir. Pazarlu Bey'in Mustafa Fakih adına Türedi Zaviyesi'ni kurmuş, oğlu Yusuf ise Tarhala'da bir mescid bina ettirmiştir¹².

Osman Gazi'nin bir diğer oğlu olan Çoban Bey'in adının Hüsamüddin Çoban Bey'in anısına binaen konulduğu da daha önceki çalışmalarda belirtilen isabetli tahminlerdendir. Onun Kocaeli ve Hüdâvendigâr sancaklarının sınırları içerisinde yaptırmış olduğu bazı küçük vakıfları bulunur. Bunlara dair vakıf kayıtlarına göre, Çoban Bey'in babasının nökerinin adıyla anılan Balabancıkhisarı'nda kendisi için bir türbe inşa ettirip, çevresindeki yerleri de vakfetmiştir. Evladından Mehmed de türbenin önünde bir mescid bina ettirmiştir. Mehmed'den sonra kızları Şi'ra ve Hafsa ile kardeşi Paşa Gürcü'nün kızı Sitti ve Paşa-Bula'nın evlatlık olarak tasarruf ettiği vakfı, son tahlilde Paşa-Bula'nın oğlu Ahmed ve Makal ile Ahmed'in oğulları Mehmed ve Mustafa, Makal'in oğlu Hacı Mehmed ile Hafsa'nın kızı Fatma tasarruf etmişlerdir. Çoban Bey'in İznik'te de bir mescid ve debbağhane bina

¹¹ TADB. TTD. EV. 579, v. 79a; BOA. TD. 453, v. 37-38a-b; TADB. TTD. EV. 580, v. 179b-180a; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 423-424; Merve Erünsal, *Hüdâvendigâr Livası Vakıflarından Kesitler (XVI. Yüzyıl Sonları)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik 2018, s. 22-23, 302-303; Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihi'ne Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalaa", *Osmanlı Hanedanı Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2012, s. 25-32; Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", s. 277-288; Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", s. 37-49; F. M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, s. 297-308; H. İnalçık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, s. 76.

¹² TADB. TTD. EV. 568, v. 108b-109a; BOA. TD. 453, v. 71b; TADB. TTD. EV. 580, v. 226a; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 424-425; Erünsal, *Hüdâvendigâr Livası Vakıflarından Kesitler*, s. 113, 419.

ettirmiş vakıf yerleri Muhiyiddin ve oğlu Ahmed adında birinin tasarruf ettiği tespit edilmiştir¹³.

Hamid Bey'in ve evlâdının adlarına da Kocaeli Sancağı'ndaki Araman ve Şile'deki bazı vakıf kayıtları dolayısıyla sıkça rastlanır. Bu kayıtlara göre; Hamid Bey'in İznik ve İzmit'in fethinde önemli faaliyetler içinde bulunduğunu ve ailenin en azından Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Gerek Osman Gazi'nin bu oğlunun ve gerekse Hamidoğulları Beyliği'ni kuran Hamid Bey'in isimlerini Evhadüddin-i Kirmanî'den almış oldukları neredeyse kesin gibidir. Kandıra civarındaki Araman/Ermen'de bir zaviye ve mescid bina ettiren Hamid Bey'in bina ettirdiği mescidin "Ede-Han" adıyla anılması oldukça önemlidir. Bu onun Şeyh Ede-Balı'nın kızından doğduğunu düşündürür. Adapazarı'ndaki bir köyü evlatlık olarak vakfeden Hamid Bey'in, bazı meşâyih için de vakıflar tahsis ettiği görülmüştür. Bu vakıf kayıtlarında Hamid Bey'in evlatlarına dair çok değerli bilgilere ulaşmak da mümkün olmuştur. Bu kayıtlardan Hamid Bey'in Ömer, Ali, Bali, Mehmed, İskender ve Yusuf adlarında oğullarının olduğu ve bunlardan Ömer Bey'in Orhan Gazi döneminin önemli devlet adamlarından olan Aslı Paşa'nın torunu Aslı Paşa Hatun ile evlendiği anlaşılmaktadır. Örneğin, ilk Osmanlı veziriazamlarından olan Hacı Paşa/Bey, Nilüfer Hatun'dan satın aldığı Gürcivan Köyü'nü Hamid Bey'in evlatları Bali, Ali ve Mehmed için vakfetmiştir. Bunlardan Ali'nin Ahmed, Ahmed'in de Hamid ve Mustafa adlarında oğulları olmuş, Hamid'in fevciyle hisseleri oğulları Mehmed ve Hüsrev'e intikal etmiştir. Sultan Murad'ın oğlu Yakub Paşa'nın İznik'te bina ettirdiği zaviyesine vakfettiği Salihköy'ü Hamid Bey'in oğlu Ali Bey'den satın aldığı da anlaşılmıştır. Araman Zaviyesi'ne dair kayıtlarda ise, Hamid Bey'in Yusuf Çelebi adındaki oğlunun Şehsuvar adında bir oğlu olduğu ve Hamid Bey neslinden Hacı Mustafa'nın da Aydoğdu adında bir oğlunun olduğu tespit edilebilmektedir. Yusuf Çelebi'nin bundan başka Sultan Hatun adında bir kızının olduğu, Sultan Hatun'un da Bahtiyar adındaki oğlundan Hüsrevi Ahmed ve Beli adlarında torunlarının olduğu görülür. Balaban Paşa'nın Badaş Köyü'nü satın aldığı Bahtiyar Paşa'nın, Sultan Hatun'un

¹³ Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 420; Ö. L. Barkan-E. Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, Ankara 1988, s. 72-73; TADB. TTD. EV. 579, v. 86b.

oğlu olan Bahtiyar ile aynı kişi olması da muhtemeldir¹⁴. Belgelerde Osman Bey'in ismi geçmemekle beraber, Hacı Paşa'nın ve Nilüfer Hatun'un isimleri bu kişinin Osman Gazi'nin oğlu olduğuna dair en önemli işaretlerdir. Onun mescidinin isminin "Ede-Han" ve oğullarından birinin adının ise "Ömer" olması da diğer önemli işaretlerdendir.

Osman Gazi'nin oğulları içinde Osmanlı tevarihinde adı zikredilen tek kişi olan Alaüddin Ali Paşa, kardeşi Orhan Gazi adına tahttan feragat etmekle beraber, kendisine bağlı askerlerin "ak-börk" giymesine dair tavsiyeyi veren danışmanı olarak lanse edilir. Ancak, bu tarz bir yeniliği ihdas eden vezirin başka bir Alaüddin Ali Paşa olduğu ve bu kişinin Orhan Gazi'nin dayısı olan Alaüddin Esved olması gerektiği daha önceki çalışmada önerilmişti. Şeyh Ede-Bali'nin kızından doğduğu düşünülen Alaüddin Paşa'nın adına da vakıf kayıtlarında "Alaüddin Bey bin Osman Bey" şeklinde rastlanır. Barkan, Alaüddin Ali Paşa'nın vakıf kaydını tespit edip, yayınlamış olmasına rağmen, İmber'in bu kişiyi hayalî olarak kabul etmesi ve Aşıkpaşazâde'nin Bursa'daki yer isimlerine göre bir hikâye uydurmasına bağlaması, hiç de ikna edici değildir. Dahası o, Orhan Gazi döneminde adına büyük vakıflar kurulan Osman Bey'in bu oğlunun kim olduğunu da açıklamaz. Bu vakıf kaydına göre, Alaüddin Paşa'nın evladından Hızır Bey'in neslinden Mehmed Çelebi'nin, İbrahim Çelebi adında bir oğlu ile Paşa Hatun adında bir kızının olduğu, Paşa Hatun'un ise Ayşe Hatun adlı bir kızı ile Şeyhî Çelebi adlı bir oğlunun olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhî Çelebi'nin de Tacî Hatun adında bir kızı vardır. Zaviyeye vakfedilen Fodra, Yorgi nâm-i diğer Nazilli, Mesabolu, Demürciler ve Karaağaç köylerinden hâsıl olan meblâğ yaklaşık 47.000 akçe iken zaviyenin harab durumda olması evlâdın inkırazına ya da zaviyenin ilgisiz bırakılmış olmasına bağlanabilir¹⁵.

¹⁴ TADB. TTD. EV. 579, v. 96a-b, 103b, 123a-b, 127b, 136a; Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfıyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", s. 277-288; Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfıyesi", s. 37-49; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 420-422.

¹⁵ VGMA, Mücedded Anadolu, D. 23, s. 383; TADB. TTD. EV. 570, v. 266b-269b; BOA. TD. 453, v. 237b; BOA. MAD. 16016, v. 2a; TADB. TTD. EV. 585, v. 411a; Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), s. 352-353; Colin İmber, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde Düstür ve Düzmece", *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara 2015, s. 282-286; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve

Vakfiyede adı geçen Melik Bey'in adının Arslan Bey olduğu rivâyet edilmekte ise de asıl adının Murad Arslan olduğunu düşünmek mümkündür. Murad Arslan adı o devirde sıkça kullanılan bir isim olup, 1289'da Moğollar tarafından şehid edilen Bedrüddin Murad Bey ve torunu İnançoğlu Murad Arslan bunun en güzel örnekleri arasında zikredilebilir. Melik Bey'in Melek Hatun adında bir kızının olduğu anlaşılır. Kızı Paşa-Melek Hatun'u Murad Hüdâvendigâr'a veren Kızıl Murad Bey, işte tam da burada hatırlanmalıdır. Daha önce Pazarlı oğlu Murad Bey'in kızı olabileceği düşünülen Paşa-Melek'in Melik Bey'in kızı Melek Hatun ile aynı kişi olması daha muhtemeldir. Orhan Gazi'nin Kızıl Murad oğluna helallik olarak verdiği Koçi ve Adaöyük köylerinin, oğluya evlendirdiği Paşa-Melek Hatun'a geçtiği, bu hatunun evlatlık olarak vakfettiği, ancak bilahere Gazi Murad İmaretî'ne sarf olunmasını şart koştuğu görülür. Paşa-Melek'in torunu Murad tarafından tasarruf edilen yer, daha sonra evladın tasarrufundan çıkmıştır. Burada adı geçen Kızıl Murad'ın Ankara ve Sivrihisar'da vakıf eserler yapan ve Hüsamüddin Çoban Bey ile beraber batı uçlarının beylerbeyliğini yapan Seyfüddin Kızıl Bey ile de sıhriyetinin olduğu üzerinde de durulmalıdır. Seyfüddin Kızıl Bey'in, Kızıl Buka'nın ahfadından olan Osmanoğulları ile sıhriyeti muhakkaktır¹⁶.

Osman Gazi'den sonra hatta onun hâl-i hayatında tahta geçen oğlu Orhan Gazi'nin ise Süleyman Paşa, Murad Hüdâvendigâr, İbrahim Bey, Şerefullah ve Halil Bey adlarında bilinen beş oğlu ve Fatma Hatun ve Hadice Hatun adlarında iki kızı olmuştur. Bunlardan Süleyman Paşa, daha babası Orhan Bey hayatta iken vefat etmiş ve geride Malik Nasır, İsmail Bey ve İshak Bey adlarında üç oğul bırakmıştır. Bunlardan en faal olanının İsmail Bey olduğu anlaşılır. Murad Hüdâvendigâr ise, babasından sonra tahta çıkan şehzâde olup, adını Abdülkadir-i

Vakıfları", s. 422-423, 441-442; Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman, Osmanoğulları'nın Tarihi*, s. 46; Hüseyin Hüsameddin, "Alaüddin Bey", *Tarihi Osmanî Encümeni*, XIV/5 (82), s. 307-318; XIV/6 (83), s. 380-384; XVI/8 (85), s. 128-133; XVII/9 (86), s. 200-210; Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalaa", s. 26; A. Özcan, "Alaüddin Bey", *DİA*, C. II, s. 120; İnalçık, "Osman Bey", *DİA*, C. 33, s. 443-462.

¹⁶ Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", s. 277-288; Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", s. 37-49; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 424.

Geylâni'nin torunlarından Ahi Evren Tacüddin Nasirüddin Mahmud'un oğlu Hacı Muslihüddin Murad Lala'dan almıştır¹⁷. Paleologos ailesine mensup olan Asporça Hatun'dan doğan İbrahim Çelebi'nin ise, Fatma Hatun adında bir kızı olmuş, Fatma Hatun'un da İlyas Bey adındaki oğlunun da Selçuk Hatun adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Selçuk Hatun'un ise Davud Çelebi, Ali Çelebi ve Hamza Çelebi isimlerinde üç oğlunun olduğu anlaşılmaktadır. Zaviye ve türbeye vakfedilen Kızıklı, Narlu, Kapaklı ve Burunhisar köylerinden sağlanan hâsılın yaklaşık 12.000 akçeyi bulduğu hesaplanır. Küçük bir çocukken Bizanslıların siyasi manevrası sonucu korsanlar tarafından kaçırıldığı bilinen Halil Bey'in ise, Gündüz Bey adında bir oğlunun olduğu ve bu kişinin Yıldırım Bayezid'in annesi ve Murad Hüdâvendigâr'ın hanımı olan Gülçiçek Hatun'a Musa Baba Zaviyesi'nin üst kısımlarında olan bağları satmıştır. Orhan Gazi'nin kızı Hadice Hatun ise, Tophisar'da bina ettirdiği zaviyesi için Ahi Tuzcu mezrâ'sını vakfetmiş ve meşihâti de bu ahi ailesine şart etmiştir. Onun türbesi için ayrıca Erikli Köyü'nün hâsılı da vakfedilmiştir¹⁸.

Sonuç

Osman Gazi, Şeyh Ede-Bali'nin kızı Rabia Bala Hatun ve Molla Ömer Hattab bin Ebu'l-Kasım'ın kızı Malhun Hatun ile evlenmiş ve bu evliliklerinden Orhan Bey, Alaüddin Ali Paşa, Hamid Bey, Savcı Bey, Pazarlı Bey, Melik (Arslan Murad) Bey ve Çoban Bey isimlerindeki oğullarıyla, Fatma Hatun adında bir kızı dünyaya gelmiştir. Bu çocuklardan pek çok torunu olduğu anlaşılan Osman Bey'in bu torunlarının XV. yüzyılın ikinci yarısı ve hatta XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar varlıklarını korudukları kesindir. Bu tarihten sonra ailenin bu kolundan gelen erkek evlatların da "kardeş katli" uygulamasına tâbî tutulduklarını düşünmek mümkünse de çocuklara dair vakıf

¹⁷ Konu ile ilgili tafsilatlı bir çalışma yayın aşamasındadır.

¹⁸ VGMA, D. 590, s. 207/181; VGMA, D. 608, s. 383/332; TADB. TTD. EV. 570, v. 52b; TADB. TTD. EV. 580, v. 51a-55b, 99b, 181a-b; TADB. TTD. EV. 568, v. 101b-102b; BOA. TD. 453, v. 15b-17b; TADB. TTD. EV. 547, 254a; Turgut, "Süleyman Paşa Vakıfları", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, III, Kocaeli 2017, s. 615-635; Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", s. 430-432; Barkan-Meriçli, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, s. 49; Erünsal, *Hüdâvendigâr Livası Vakıflarından Kesitler*, s. 92, 166-169, 178, 231; Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, s. 5.

kayıtlarından anlaşılan vakıfların ilgisiz kaldığı olgusunu, sadece bununla açıklamaya çalışmak kabil değildir. Zaten kardeş katlinin uygulandığı düşünülse bile, sadece hanedana mensup erkek evlattan doğan erkek evlatların yaşamlarını sürdüremediklerini söylemek icab eder. Osmanlıların kardeş katli uygulamasına, Orhan Gazi'nin vefat etmesinden itibaren Murad Hüdâvendigâr döneminden itibaren uygulamaya başladıklarını -Sultan Murad'ın beylikler dünyasına karşı izlediği siyasete nazaran- söylemek gerekir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- BOA. TD. 453.
 TADB. TTD. EV. 547.
 TADB. TTD. EV. 568.
 TADB. TTD. EV. 570.
 TADB. TTD. EV. 579.
 TADB. TTD. EV. 579.
 TADB. TTD. EV. 580.
 TADB. TTD. EV. 585.
 VGMA, Mücedded Anadolu, D. 23, s. 383.
 VGMA, D. 590, s. 207/181.
 VGMA, D. 608, s. 383/332.
 VGMA, D. 746, s. 58/27.
 VGMA, D. 1891, s. 2/1.

Araştırma Eserleri

- Ahmet Özel, "Âlâeddin Ali Esved", *DİA*, II, İstanbul 1989, s. 319.
 Aşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman-Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (Atsız Neşri), İstanbul 2011.
 Barkan, Ö. Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeleri", *Vakıflar Dergisi*, II (1942), s. 279-386.
 Barkan, Ö. Lütfi-Meriçli, Enver, *Hüdâvendigâr Livası Tahrir Defterleri*, I, Ankara 1988.
 Celâlîzâde Sâlih Çelebi, *Hadîkatü's-Selâtîn*, (Haz. H. Yüksel-H. İbrahim Delice), Ankara 2013.

Emecen, Feridun M., "Orhan Bey'in 1348 Tarihli Mülknâmesi Hakkında Yeni Bazı Notlar ve Düşünceler", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2012.

Erünsal, Merve, *Hüdâvendigâr Livası Vakıflarından Kesitler (XVI. Yüzyıl Sonları)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik 2018.

Hadidî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, (Haz. Necdet Öztürk), İstanbul 1991.

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih*, I, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), Eskişehir 1992.

Hoçi, Yanko İskender, "Şehzade Halil Sergüzeşti", *TOEM*, II/VII, s. 436-445.

Hüseyin Hüsameddin, "Alaüddin Bey", *Tarihi Osmanî Encümeni*, XIV/5 (82), s. 307-318; XIV/6 (83), s. 380-384; XVI/8 (85), s. 128-133; XVII/9 (86), s. 200-210.

İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, I. Defter, (Yay. Haz. Şerafettin Turan), Ankara 1991.

İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, I, (Haz. M. Karataş-S. Kaya-Y. Baş), Ankara 2008.

İmber, Colin, "İlk Dönem Osmanlı Tarihinde Düstür ve Düzmece", *Söğüt'ten İstanbul'a*, Ankara 2015, s. 271-300.

İnalçık, Halil, "Osman Bey", *DİA*, C. 33, s. 443-462.

İnalçık, Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları*, İstanbul 2010.

Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku's-Şakaik, Şakaiku'n-Nu'maniyye ve Zeyilleri*, (Nşr. A. Özcan), İstanbul 1989.

Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihannüma*, I, (Haz. F. R. Unat-M. A. Köymen), Ankara 1995.

Oruç Bey, *Oruç Bey Tarihi*, (Haz. Atsız), İstanbul 1972.

Öcalan, H. Basri-Sevim, Sezai-Yavaş, Doğan, *Bursa Vakfiyeleri*, I, Bursa 2013.

Özcan, Abdülkadir, "Alaüddin Bey", *DİA*, C. II, s. 120.

Taşköprülüzâde, *eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemai'd-Devleti'l-Osmâniyye-Osmanlı Bilginleri*, (Çev. M. Tan), İstanbul 2007.

Turgut, Vedat, "Germiyanoğulları'nın Meneş'i, Vakıfları ve Batı Anadolu'nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C. III, S. 5 (Sakarya 2017), s. 1-99.

Turgut, Vedat, "Hamidoğulları ve Tekeoğulları'nın Menşe'i ve Vakıfları", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, V. 46, (December 2016), s. 403-433.

Turgut, Vedat, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, V, Kocaeli 2019, s. 391-472.

Turgut, Vedat, "Süleyman Paşa Vakıfları", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, III, Kocaeli 2017, s. 615-635.

Uluçay, M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara 2001.

Uludağ, İhsan, "Osman Gazi'ye Dair Mühim Bir Vesika", *Uludağ*, S. 26, (Bursa 1940), s. 61-68.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Osmanlı Tarihi'ne Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalaa", *Osmanlı Hanedanı Üzerine İncelemeler*, İstanbul 2012.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", *Bellekten*, C. 5, S. 19, (Temmuz 1941), s. 277-288.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", *Osmanlı Hanedanı Üstüne İncelemeler-Seçme Makaleler 2*, İstanbul 2012, s. 37-49.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Osmanlı Devleti'nin İlk Devirlerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi", *Bellekten*, XXI/81, (Ankara 1957), s. 172-188.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 2015.